

Paulina Rzewucka*

Marta Luber**

Rywalizacja rodzeństwa

DOI: <https://doi.org/10.15633/9788374389914.03>

Wstęp

Rodzinę można nazwać pierwszą szkołą życia. To w niej człowiek uczy się norm obowiązujących w społeczeństwie, a także kształtuje swoje pierwsze relacje¹. Wyjątkową i wyróżniającą się na tle pozostałych jest relacja rodzeństwa. Bracia i siostry pomagają sobie w trudnych chwilach i są ze sobą związani przez całe życie. Relacja ta ze względu na intensywność i długość jej trwania przepełniona jest tak-

---

* Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, ORCID: 0000-0002-4095-5544, adres e-mail: paulina.rzewucka@doktorant.upjp2.edu.pl.

** Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, ORCID: 0000-0003-0846-6684, adres e-mail: marta.luber@doktorant.upjp2.edu.pl.

1 M. Cieślukowska, *Rodzina – podstawowa komórka społeczna*, w: *Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce. Nauki humanistyczne i społeczne*, red. J. Nyckowiak, J. Leśny, Poznań 2018, s. 52–57.

że trudnymi kontekstami. Jednym z nich jest rywalizacja². Choć wydaje się, że naturalnie wpisana jest ona w kształtowanie się więzi między rodzeństwem, budzi obawę ze strony rodziców i wychowawców.

Dla uporządkowania wiedzy dotyczącej rywalizacji, warto ją zdefiniować i zestawić z sytuacją rodzeństwa. Nie każda rywalizacja ma pejoratywne znaczenie, czego przykładem jest rywalizacja konstruktywna. Konflikty z rodzeństwem, następnie z rówieśnikami mogą być drogą do rozwijania umiejętności życiowych. Istotne są także rodzaje rywalizacji i ich przyczyny. Dodatkowo, należy podkreślić także rolę rodziców w kształtowaniu się relacji między rodzeństwem. Ich reakcje na sytuacje konfliktowe czy porównywanie dzieci mogą mieć negatywne konsekwencje dla ich rozwoju społecznego. Stąd też warto przybliżyć możliwości budowania dobrych relacji między rodzeństwem.

Istota relacji rodzeństwa

Brat, siostra to często jedyne osoby, z którymi relacja trwa całe życie. Rodzeństwo uczy dzielenia się, przeproszania czy radzenia sobie z krytyką. Badania nad rodzeństwem pokazują, że relacja ta znacząco wpływa na wzajemny rozwój, gdyż pełni ono jednocześnie rolę partnerów społecznych, wzorów do naśladowania i przeciwników³. Warto podkreślić, że relacje między rodzeństwem są integralną częścią systemu rodzinnego. Literatura przedmiotu zaznacza, że charakter i wzór jednego podsystemu, jakim jest rodzeństwo, wpływa na inny podsystem w rodzinie, np. rodziców⁴.

- 2 P. Szymańska, *Psychospołeczne uwarunkowania jakości relacji między rodzeństwem we wczesnej dorosłości*, <https://dspace.uni.lodz.pl/handle/11089/26039> (17.06.2021).
- 3 S. M. McHale, K. A. Updegraff, S. D. Whiteman, *Sibling Relationships and Influences in Childhood and Adolescence*, "Journal of Marriage and Family" (2012) no. 74(5), s. 913–930.
- 4 M. Scharf, S. Shulman, L. Avigad-Spitz, *Sibling Relationships in Emerging Adulthood and in Adolescence*, "Journal of Adolescent Research" (2005) vol. 20 no. 1, s. 64–90.

Wyróżnia się dwa ujęcia relacji rodzeństwa: formalno – biologiczne oraz psychologiczne⁵. Ujęcie formalno – biologiczne zwraca uwagę na stosunek biologiczny, czyli pokrewieństwo. Ujęcie psychologiczne skupia się zaś na emocjach, wspólnych przekonaniach, interakcjach między rodzeństwem⁶. Relacje między braćmi i siostrami są często rozpatrywane w kontekście Teorii przywiązania Johna Bowlby'ego⁷. Badania sugerują, że perspektywa przywiązania może stanowić solidną podstawę dla badań nad relacjami między rodzeństwem w ciągu całego życia, gdyż zwłaszcza w dzieciństwie, więzi przywiązania między rodzeństwem są bardzo intensywne. Mogą one przypominać i uzupełniać więzi rodzic-dziecko, ale mogą również kompensować niedoskonałości rodzica⁸. Przywiązanie między rodzeństwem rozwija się z czasem. Kiedy rodzeństwo przechodzi z okresu dorastania w dorosłość, ich relacje stają się bardziej dobrowolne i podobne do relacji rówieśniczych; odpowiednio zmieniają się również zachowania związane z przywiązaniem⁹.

W dzieciństwie rodzeństwo stanowi stałe towarzystwo, wspiera się wzajemnie oraz uczy się współpracy. Duże znaczenie ma tutaj kolejność urodzenia. Jak podkreśla Barbara Harwas – Napierała: „od rodzeństwa starszego oczekuje się podejmowania przekazanej im odpowiedzialności za rodzeństwo młodsze, świadczenia bezpośrednich usług (włącznie z formowaniem koalicji rodzeństwa do kontaktów z rodzicami), dostarczania sobie zasobów (z obroną fizyczną,

---

5 V. G. Cicirelli, *Sibling relationships throughout the life cycle*, in: *The handbook of family Psychology and Therapy*, red. L. L'Abate, West Lafayette 1985, s. 177–214.

6 B. Harwas-Napierała, *Specyfika komunikacji interpersonalnej w rodzinie ujmowanej jako system*, w: *Psychologia rodziny* red. I. Janicka, H. Liberska, Warszawa 2017, s. 65–66.

7 P. Marchwicki, *Teoria Przywiązania J. Bowlby'ego*, „Seminare” 23 (2006), s. 365–383.

8 S. D. Whiteman, S. M. McHale, A. Soli, *Theoretical Perspectives on Sibling Relationships*, „Journal of Family Theory and Review” (2011) no. 3(2), s. 124–139.

9 S. D. Whiteman, S. M. McHale, A. Soli, *Theoretical Perspectives*, dz. cyt., s. 124–139.

nauczaniem umiejętności itp.)”¹⁰. Młodsze rodzeństwo występuje wówczas w roli ucznia, choć zmienia się to wraz z rozwojem relacji. W okresie wczesnej dorosłości rodzeństwo jest dla siebie wsparciem, także w radzeniu sobie z kolejnymi, nowymi zadaniami rozwojowymi. W kolejnych etapach życia dostarcza sobie pomocy np. w opiece nad dziećmi oraz współpracuje w opiece nad rodzicami¹¹. Agnieszka Nymś – Górna zwraca uwagę na wyjątkowość oraz zmianę rozumienia współpracy między rodzeństwem: „Współpraca na różnych etapach życia rodzeństwa także ulega przeobrażeniom. Na początku dotyczyć będzie na przykład stworzenia koalicji przeciwko rodzicom czy próby opanowania zdenerwowania dorosłego. Z biegiem czasu pojawiać się będzie wsparcie w trudnych momentach, wzajemna pomoc, chęć dzielenia się oraz stawanie we wzajemnej obronie”¹². Współpraca między rodzeństwem może mieć także wpływ na funkcjonowanie dziecka w środowisku rówieśniczym lub w relacjach w życiu dorosłych. Potwierdzają to badania: „Gdy relacje dziecka z siostrą lub bratem cechują się ciepłem i wsparciem, to w okresie dzieciństwa może ono cieszyć się akceptacją w grupie rówieśniczej i kompetencją. Natomiast jeśli relacje dziecka z jego rodzeństwem są konfliktowe, to w okresie dzieciństwa i adolescencji może ono ujawniać zachowanie antyspołeczne, a jego rodzice mogą przeżywać większy stres”¹³. Stąd też jawi się potrzeba pielęgnowania relacji między rodzeństwem. Nie tylko przez samo rodzeństwo, ale także przez rodziców i bliskich.

---

10 B. Harwas-Napierała, *Specyfika komunikacji*, dz. cyt., s. 67.

11 B. Harwas-Napierała, *Specyfika komunikacji*, dz. cyt., s. 67.

12 A. Nymś-Górna, *Znaczenie bliskości wśród rodzeństwa w aspekcie socjalizacyjnym oraz edukacyjnym*, „Podstawy Edukacji: Podejście interdyscyplinarne” 11 (2018), s. 147–158.

13 P. Gindrich, *O agresji i przemocy rodzeństwa – przegląd wybranych wątków teoretycznych i empirycznych*, „Edukacja – Technika – Informatyka” (2019) nr 1/27, s. 285.

Rywalizacja rodzeństwa

Relacje rodzeństwa cechuje także rywalizacja i konflikt. Zjawiska te wpisane są w życie jednostki od zarania dziejów. Człowiek nieustannie rywalizuje w wielu sytuacjach społecznych¹⁴. Współcześnie swoisty wyścig międzyludzki zakreśla większe spektrum konfliktu niż kiedykolwiek. Obserwujemy go wszędzie, pomiędzy wszystkimi i o wszystko. Czym zatem jest rywalizacja?

Słowo „rywalizacja” wywodzi się z łacińskiego *rivalis* oznaczającego pierwotnie osobę współzawodniczącą z kimś innym o dostęp do wody ze strumienia¹⁵. Autor teorii współpracy i rywalizacji - Morton Deutsch – definiuje rywalizację jako: „strukturę celów, w której ludzie osiągają swoje korzyści tylko wtedy, gdy nie zrealizują ich inni”¹⁶. Mieczysław Łobocki nazywa rywalizację: „(...) uporczywym, wzajemnym zmaganiem się ze sobą jednostek lub grup o cele, które chce się za wszelką cenę osiągnąć”¹⁷. Słownik Języka Polskiego określa rywalizację jako: „ubieganie się o pierwszeństwo albo o zdobycie czegoś lub kogoś”¹⁸. Oxford Dictionary wskazuje, iż jest to „stan, w którym dwie osoby, firmy, państwa współzawodniczą o tę samą rzecz”¹⁹.

Złożoność rywalizacji skutkuje wieloma jej definicjami zależącymi od konkretnego kontekstu. Możliwym jest jednak wyodrębnienie elementów wspólnych, co pozwala uznać za istotę tego zjawiska:

---

14 J. Borys, *Rywalizacja – zgubny trop czy siła napędowa?* „Inspirator” 2(5) (2017), s. 18.

15 J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2009, s. 850.

16 M. Deutsch, P. T. Coleman, *Rozwiązywanie konfliktów. Teoria i praktyka*, Kraków 2005, s. 22.

17 M. Łobocki, *ABC wychowania*, Lublin 1999, s. 84.

18 Słownik Języka Polskiego PWN, *termin: rywalizacja*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/rywalizacja> (12.02.2021).

19 Oxford Learner's Dictionaries, *term: rivalry*, www.oxfordlearnersdictionaries.com (12.02.2021).

sprzeczność interesów stron przy jednoczesnej identyfikacji drugiej strony jako rywala²⁰.

Rangę jaką rywalizacja odgrywa w dzisiejszym świecie trafnie obrazuje Charles Derber podkreślając, iż: „Rywalizacja o uwagę jest jedną z najważniejszych konkurencji życia społecznego. (...) Zainteresowanie innych ma takie samo znaczenie w kontaktach społecznych, jakie mają pieniądze w ekonomii: ludzie pragną ich i dotkliwie cierpią z powodu ich braku. Toczy się o nie subtelne, lecz zagorzale walki”²¹.

Obserwujemy wiele obszarów tego zjawiska. Najczęściej poruszaną problematyką jest rywalizacja zawodowa oraz sportowa. Należy jednak pamiętać, że pierwszym środowiskiem, w którym człowiek jej doświadcza jest rodzina. To w niej, już od najmłodszych lat, mamy do czynienia z rywalizacją między rodzeństwem²².

W przywołanej powyżej Oxfordzkiej definicji słowa „rywalizacja” to właśnie ta występująca między rodzeństwem (*siblings rivalry*) wymieniona jest jako podstawowa forma sporów²³. Często wynikająca z niej agresja należy do najbardziej powszechnych form przemocy w rodzinie²⁴. Nie można także zapominać o symptomatycznej roli rodzeństwa w procesie rozwoju społecznego, emocjonalnego i poznawczego jednostki²⁵. Claire Hughes podkreśla, iż „(...) społeczne zrozumienie dzieci może być w wielu przypadkach przyspieszone przez ich interakcje z rodzeństwem”²⁶. Zarówno z uwagi na powszechność rywalizacji pomiędzy rodzeństwem, jak i rolę, jaką

---

20 J. Borys, *Rywalizacja*, dz. cyt.

21 Ch. Derber, *Zaistnieć w społeczeństwie*, Sopot 2002, s. 14.

22 R. McBride, *Overcoming Sibling Rivalry in Families*, „Family Perspectives” (2020) vol. 1, Iss., s. 1–4.

23 Oxford Learner’s Dictionaries, *term: rivalry*, www.oxfordlearnersdictionaries.com (12.02.2021).

24 P. Gindrich, *O agresji i przemocy*, dz. cyt., s. 386.

25 P. Gindrich, *O agresji i przemocy*, dz. cyt., s. 386.

26 C. Hughes, *Social Understanding and Social Live: From Toddlerhood through to the Transition to School*, Cambridge 2014, s. 117.

bracia oraz siostry odgrywają wzajemnie w swoim życiu, istotnym, a nawet koniecznym jest podjęcie tematu konfliktu rodzeństwa.

Rywalizacja rodzeństwa to konflikt trwający między dziećmi wychowanymi w tej samej rodzinie²⁷. Wydaje się być zjawiskiem zupełnie naturalnym w rodzinach, w których jest więcej niż jedno dziecko²⁸. Często rywalizacja rodzeństwa rozpoczyna się jeszcze przed narodzinami drugiego dziecka i trwa przez cały okres dorastania, kiedy dziecko rywalizuje o wszystko: od zabawek po uwagę opiekunów²⁹.

Czym spowodowana jest rywalizacja pomiędzy rodzeństwem? Co motywuje jednostki do takich zachowań?

Na rywalizację braci i siostr wpływa wiele czynników. Pierwszym i najbardziej oczywistym z nich jest zazdrość prowadząca bezpośrednio do kłótni i współzawodnictwa³⁰. Zazdrość o pozycję w rodzinie, uwagę rodziców, lepsze wyniki w szkole, karierze zawodowej czy na innych – istotnych dla konkretnej jednostki – płaszczyznach życia.

Symptomatycznym rodzajem zazdrości jest ta występująca w przypadku posiadania rodzeństwa o specjalnych potrzebach; chorego brata czy siostry. System rodzinny w przypadku konfrontacji z sytuacją niepełnosprawności dziecka obciążony jest bowiem wieloma trudnościami, które wpływają na funkcjonowanie poszczególnych jej członków³¹. Niejednokrotnie skupienie większej uwagi rodziców na dziecku obciążonym dysfunkcją powoduje: zazdrość, złość i potrzebę walki o uwagę rodziców. Sytuacja pogłębia

---

27 S. Bradley, *Give Peace a Chance: Sibling Rivalry Causes and Solutions*, <https://www.healthline.com/health/parenting/sibling-rivalry> (12.02.2021).

28 R. McBride, *Overcoming Sibling Rivalry*, dz. cyt., s. 2.

29 J. Shroff Pendley, *Siblings Rivalry*, <https://kidshealth.org/en/parents/sibling-rivalry.html> (12.02.2021).

30 J. Shroff Pendley, *Siblings Rivalry*, dz. cyt.

31 G. Godawa, K. Kutek-Sładek, *Dialog w rodzinie dziecka z niepełnosprawnością – krytyczna ocena funkcjonowania w dzieciństwie w opinii niepełnosprawnych studentów*, „Wychowanie w Rodzinie” t. XI (1/2015), s. 364.

się w przypadku, gdy rodzice jawnie faworyzują dziecko niepełnosprawne oraz wyraźnie zabraniają dzieciom zdrowej rywalizacji³².

Kolejną z przyczyn konfliktów rodzeństwa są zmieniające się potrzeby konkretnego dziecka. Ewoluuujące wymagania, lęki i kształtująca się tożsamość młodego człowieka wpływa na wzajemne relacje siostr i braci³³. Małe dzieci chronią swoje zabawki, uczą się wyrażać swoje zdanie i robią to niemal na każdym kroku. Odebranie ukochanego przedmiotu przez brata czy siostrę skutkuje wówczas reakcją agresywną. W wieku szkolnym pojawia się u dziecka koncepcja sprawiedliwości oraz równości. Pojawia się wówczas brak zrozumienia dla różnic w traktowaniu rodzeństwa w innym wieku. Skutkuje to manifestacją frustracji, często w postaci nieustannych kłótni i sporów. Z drugiej strony, rozwijające się poczucie indywidualności i niezależności nastolatków może powodować narastającą niechęć do pomagania w obowiązkach domowych, opiekowania się młodszym rodzeństwem oraz spędzania czasu razem³⁴.

Indywidualne temperamyenty stanowią kolejny zapalnik rywalizacji rodzeństwa. Odwołując się do podstawowej, dychotomicznej teorii temperamentu Jana Strelau'a, wyróżniamy osoby wysokoreaktywne, u których przeważają zachowania pomocnicze i niskie zapotrzebowanie na stymulację oraz jednostki niskoreaktywne – potrzebujące wysokiej stymulacji³⁵. Jednostki wysokoreaktywne z zasady, często podświadomie, unikają konfliktów, które są dla nich wyjątkowo obciążające. Natomiast osoby niskoreaktywne potrzebują tego typu stymulacji. Ponadto, jednostki silnie przeżywające emocje, pobudliwe, charakteryzujące się wysokim poziomem energii życiowej oraz aktywności często dążą do rywalizacji w celu wypełnienia strefy

---

32 P. Jurkiewicz, *Rodzeństwo osób z niepełnosprawnością intelektualną w drodze do osamotnienia, zaradności, zrozumiałości i sensowności*, Warszawa 2017, s. 42.

33 J. Shroff Pendley, *Siblings Rivalry*, dz. cyt.

34 J. Shroff Pendley, *Siblings Rivalry*, dz. cyt.

35 J. Strelau, *Badania nad temperamentem: teoria, diagnoza, zastosowania*, Warszawa 1992, s. 12–15.

„nudy”³⁶. Wówczas, ich rodzeństwo, nawet jeżeli jest usposobione bardziej delikatnie – z uwagi na komfort i stałość, jaką daje im ta relacja – również będzie wyraźnie artykułowało swoje stanowisko, nabywając w ten sposób niezwykle cenną umiejętność konstruktywnej konfrontacji z drugim człowiekiem.

Rywalizacja rodzeństwa występuje w każdej konfiguracji; pomiędzy rodzeństwem spokrewnionym, przyrodnym, adoptowanym lub przybranym³⁷. Rywalizacja może przyjąć wiele różnorodnych form. Mogą występować także hybrydy zachowań, o indywidualnym i zmiennym natężeniu. Gdy dzieci osiągają różne etapy rozwoju, ich zmieniające się potrzeby mogą znacząco wpłynąć na wzajemne relacje i przebieg występujących między nimi konfliktów³⁸.

Enumeratywne wymienienie sposobów rywalizacji nie jest możliwe, ponieważ zależne są one od osobowości, temperamentu dziecka, jego wieku, płci, kreatywności, etc. Jednak do najczęstszych metod rywalizacji zalicza się:

- atak fizyczny,
- atak werbalny,
- nieustanną rywalizację o uwagę rodziców,
- zjawisko regresywne (w celu zdobycia uwagi)³⁹.

Morton Deutsch i Peter T. Coleman wskazują dwie kluczowe formy rywalizacji: rywalizację konstruktywną oraz destruktywną⁴⁰. W przypadku pierwszej z nich obie strony sporu wychodzą jako osoby wygrane – wyciągając z przeżytego doświadczenia wnioski, zdobywając wiedzę, z której mogą skorzystać w przypadku sytuacji analogicznej. Obserwuje się rozwój osobowościowy człowieka podczas uczestnictwa w rywalizacji konstruktywnej⁴¹. Model destruk-

36 J. Strelau, *Badania nad temperamentem*, dz. cyt., s. 27.

37 S. Bradley, *Give Peace a Chance*, dz. cyt.

38 J. Shroff Pendley, *Siblings Rivalry*, dz. cyt.

39 S. Bradley, *Give Peace a Chance*, dz. cyt.

40 M. Deutsch, P. T. Coleman, *Rozwiązywanie konfliktów*, dz. cyt., s. 144

41 M. Deutsch, P. T. Coleman, *Rozwiązywanie konfliktów*, dz. cyt., s. 28

tywny natomiast to sytuacja, w której uczestnicy sporu – nastawieni agresywnie do swoich konkurentów – zorientowani są wyłącznie na swoje zwycięstwo, niezależnie od skali problemu. Jedynym celem jest osiągnięcie konkretnego skutku, niezależnie od wszelkich konsekwencji⁴².

Rywalizacja konstruktywna jest swoistym motorem napędowym, powodującym rozwój człowieka podczas doświadczania sytuacji spornych. W zdrowym natężeniu mobilizuje i inspiruje do działania. Posiadanie rodzeństwa, m.in. dzięki zdrowej rywalizacji, stanowi niezwykle wsparcie rozwoju umiejętności społecznych, uczy rozpoznawania granic i szacunku w relacjach⁴³. Skutkuje także wzrostem inteligencji emocjonalnej, umożliwiając rozpoznawanie emocji oraz sposobów panowania nad nimi. Jest to doskonała szkoła negocjacji i kompromisu, których wypracowanie wpływa bezpośrednio na poczucie wartości dzieci. Ponadto, głośne komunikowanie własnego zdania podczas konfliktów z rodzeństwem implikuje umiejętność debatowania. Ta natomiast pozwala dziecku zbierać głos w obronie własnych przekonań na płaszczyźnie innych grup społecznych⁴⁴.

Rywalizacja destruktywna bezpośrednio połączona jest z wyrządzeniem szkód otoczeniu, w tym konkretnym przypadku – rodzeństwu oraz opiekunom. Jest to konflikt silnie nacechowany emocjonalnie. Charakteryzuje się brakiem racjonalnej oceny sytuacji oraz działaniami niewspółmiernymi do okoliczności. Niejednokrotnie wskutek agresji oraz utraty kontroli nad emocjami prowadzi do wyniszczenia relacji⁴⁵. Nienadzorowana rywalizacja, narastający i regularny konflikt pomiędzy rodzeństwem może prowadzić do problemów psychologicznych w późniejszym życiu⁴⁶.

---

42 M. Deusch, P. T. Coleman, *Rozwiązywanie konfliktów*, dz. cyt., s. 28.

43 R. McBride, *Overcoming Sibling Rivalry*, dz. cyt.

44 R. McBride, *Overcoming Sibling Rivalry*, dz. cyt.

45 J. Borys, *Rywalizacja*, dz. cyt., s. 19.

46 R. McBride, *Overcoming Sibling Rivalry*, dz. cyt.

Należy pamiętać, iż sama rywalizacja między rodzeństwem nie wpływa na typowe różnice charakterologiczne wynikające z kolejności narodzin⁴⁷. Natomiast ich kolejność narodzin stanowi źródło odmiennych strategii rodzeństwa podczas występujących konfliktów. Kolejność narodzin jest ściśle skorelowana z różnicą wieku, siłą oraz statusem w rodzinie, co skutkuje rozbieżnościami taktycznymi rodzeństwa w trakcie rywalizacji. Fizyczne i społeczne dysproporcje (niejednokrotnie subiektywne) powodują, że każde z dzieci doświadcza relacji rodzinnych w odmienny sposób i stosuje różne sposoby optymalizacji zachowań⁴⁸.

Dostrzegamy różne przyczyny rywalizacji między rodzeństwem, jak również wielorakie jej metody. Na przebieg rywalizacji wpływają elementy charakterystyczne dla każdego z członków rodziny jak i dla niej samej jako całości. Te cechy indywidualne sprawiają, że w każdej rodzinie proces rywalizacji przebiega inaczej. Niemniej jednak w każdej rodzinie to na rodzicach spoczywa rola moderatora konfliktów między rodzeństwem. Podejmowane przez nich działania, reakcje czy dialog mogą zupełnie zmienić kurs konfliktu dzieci. Dlatego istotne jest, aby przyjrzeć się ich roli w kształtowaniu relacji z rodzeństwem.

Rola rodziców w kształtowaniu się relacji między rodzeństwem

Rodzice to pierwsi i najważniejsi wychowawcy dziecka. Ich rola nie ogranicza się jedynie do czynności pielęgnacyjnych i opiekuńczych, ale przede wszystkim skupia się na wychowaniu. Wprowadzenie dziecka w świat wartości oraz relacji z drugim człowiekiem

---

47 F. J. Sulloway, *Birth Order*, in: Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128093245061332?via%3Dihub> (12.02.2021).

48 F. J. Sulloway, *Birth Order*, dz. cyt.

stanowi ważny element życia rodzinnego. Budowanie relacji między rodzeństwem jest częścią zadań rodzicielskich.

Pierwszy istotny moment realizacji tego zadania to pojawianie się kolejnego dziecka w rodzinie. Rodzice poświęcają znacznie więcej czasu i uwagi noworodkowi, co może sprawić, że starsze dziecko czuje się zaniedbane i odsunięte od relacji z rodzicem, a wręcz zazdrosne⁴⁹. Jest to czas oswojenia się z nową sytuacją, zarówno dla dziecka jak i rodziców, a tym samym pierwszy moment tworzenia się relacji rodzeństwa. Starszy brat czy siostra nadal jednak ma swoje unikalne potrzeby, które powinny zostać zaspokojone. Małgorzata Stańczyk podkreśla: „Redukowanie dziecka do roli starszego brata czy siostry nie ułatwia przyjęcia rodzeństwa. Staś pragnie być widziany jako Staś, całościowo, indywidualnie, odrębnie. Chce być ważny jako Staś, a nie tylko jako brat. W kontakcie ze starszym dzieckiem można wpaść w pułapkę ciągłego etykietowania: «Jak to jest być starszym bratem?», «Teraz jesteś tą starszą siostrą. Jesteś już taka duża», «Jak ci się podoba nowy braciszek?». Tymczasem dziecku pomaga raczej bycie z nim w tym, co wnosi, co lubi, co przeżywa”⁵⁰. Dbanie o prawidłowy rozwój tej nowej, niezwyklej relacji może być wyzwaniem dla rodziców. Starszemu dziecku należy dać oswoić się z nowymi emocjami, a także towarzyszyć mu w poznawaniu swojego nowego przyjaciela. Reakcje dzieci na pojawienie się rodzeństwa mogą być różne. Mogłoby się wydawać, że im starsze dziecko, tym większe zrozumienie nowej sytuacji. Tymczasem, zmiana niesie ze sobą niejednokrotnie skrajne uczucia: miłość, strach, niechęć, ciekawość, radość lub smutek. Rodzic ma zatem towarzyszyć dziecku w adaptacji, ale musi unikać pouczania lub manipulowania emocjami⁵¹.

---

49 P. Ziółkowski, *Pedagogizacja rodziców - potrzeby i uwarunkowania*, Bydgoszcz 2016, s. 50–57.

50 M. Stańczyk, *Rodzeństwo. Jak wspierać relacje swoich dzieci?* Warszawa 2019, s. 42.

51 M. Stańczyk, *Rodzeństwo*, dz. cyt., s. 40–44.

Pozytywne relacje między rodzeństwem buduje się także wówczas, gdy rodzice dostrzegają indywidualność każdego ze swoich dzieci. Unikanie porównań między rodzeństwem eliminuje poczucie niepewności, niesprawiedliwości i zranienia dziecka. Anastazja Sorkowicz analizując nauczanie Jana Pawła II, podsumowuje, że wychowawca, a zatem rodzic: „Powinien, więc uwzględniać całą oryginalność konkretnego wychowanka, to wszystko, co wyróżnia go spośród innych ludzi, i na tej podstawie wprowadzać młodego człowieka w świat uniwersalnych wartości”⁵². Dostrzeganie indywidualnych cech, wyróżniających dzieci pomaga budować w nich samych obraz własne wyjątkowości. W tym kontekście, znów warto odnieść się do emocji, które towarzyszą dziecku, które zostaje starszą siostrą lub starszym bratem. Jak zaznacza Stańczyk: „Część dzieci wprost komunikuje, że przeżywa stratę, że tęskni za czasem, kiedy miało rodziców na wyłączność. W takich reakcjach dominuje smutek”⁵³. O starszym dziecku nie można zapomnieć. Ono dalej się rozwija, nadal jest unikalne i wciąż potrzebuje indywidualnego traktowania. Sytuacja jest podobna, gdy rozważamy kontekst młodszego rodzeństwa porównywanego do starszego. Ono też może czuć strach oraz permanentny stres związany ze stawianym przez rodziców niedoścignionym wzorem starszej siostry czy brata.

Relacja rodzeństwa związana jest nieodzownie z pojawieniem się konfliktu. W zależności od wieku dzieci, będzie on dotyczył różnych sytuacji, charakteryzował się różnymi przyczynami i próbami jego rozwiązania. Analizując konflikty w rodzinie, Zofia Frączek podkreśla: „Mając na uwadze źródła konfliktu, przebieg oraz skutki, można wyodrębnić dwa sposoby kierowania konfliktem w rodzinie: destruktywne, które nie tylko nie rozwiązuje konfliktu, ale niekiedy przynoszą nawet wzrost napięcia pomiędzy jej członkami,

---

52 A. Sorkowicz, *Polska rodzina i wychowanie w świetle nauczania Jana Pawła II*, Katowice 2014, s. 110.

53 M. Stańczyk, *Rodzeństwo*, dz. cyt., s. 52.

oraz konstruktywne, eliminujące zaistniały konflikt⁵⁴. Zrozumiałe jest, że rozwiązania konstruktywne są pożądane, także w konfliktach między rodzeństwem. Należy jednak podkreślić, iż pierwszymi osobami, które z konfliktem muszą się zmierzyć są sami zainteresowani czy rodzeństwo. Interwencja rodzica powinna mieć miejsce wówczas, gdy jest ona niezbędna. Wiąże się to z zaufaniem, którym rodzic pielęgnujący wzrost relacji rodzeństwa, pokłada w dzieciach. Podsumowuje to Stańczyk: „Nasze zaufanie i pozostawienie im szans do rozwoju, do brania wzajemnych relacji w swoje ręce (przy naszym wsparciu, jeśli go potrzebują) jest tym, czym dzieci się karmią i co pozwala im się uczyć i brać odpowiedzialność za swoje siostrzane i braterskie stosunki⁵⁵”.

Na koniec warto podkreślić, że rozwiązywania konfliktów dziecko uczy się przede wszystkim w rodzinie. Poprzez obserwacje relacji rodziców i sposobów wyjaśniania przez nich sytuacji konfliktowych, dziecko uczy się pewnych wzorów radzenia sobie w sytuacjach trudnych, wymagających konfrontacji. Badacze podkreślają, że jakość małżeństwa rodziców i ich sposobów mierzenia się z trudnościami oddziałuje na stopień poczucia przez dziecko odpowiedzialności za siebie i innych⁵⁶. Znaczący jest także wpływ rodziny na dorosłe już dzieci, które wchodzi w związki i często powtarzają, czasem nieświadomie, wzory rozwiązywania konfliktów, które znają z rodziny generacyjnej⁵⁷.

---

54 Z. Frączek, *Konflikty w rodzinie i propozycje ich rozwiązywania*, „Kultura – Przemiany – Edukacja” t. 6, 2018, s. 151.

55 M. Stańczyk, *Rodzeństwo*, dz. cyt., s. 83.

56 W. Zaremba, *Konflikty w rodzinie i ich konsekwencje psychospołeczne*, „Państwo i społeczeństwo” (2012) nr 4.

57 W. Zaremba, *Konflikty w rodzinie*, dz. cyt.

Zakończenie

Rywalizacja niewątpliwie wpisana jest w kształtowanie się relacji rodzeństwa. Choć nie jest to zjawisko jednorodne – zależy od wielu zmiennych, charakterystycznych dla konkretnej rodziny – stanowi kluczową kwestię socjalizacyjną. Przyjmuje różne formy i implikuje zarówno negatywne jak i pozytywne zachowania. Z jednej strony współzawodnictwo braci i siostr może stać się najbardziej skutecznym sposobem aktywizacji dzieci, wzbogacać osobowość i umiejętności miękkie jednostek. Z drugiej natomiast, długotrwałe konflikty destruktywne mogą skutkować wyniszczeniem kluczowej w życiu człowieka relacji oraz wpłynąć negatywnie na poczucie wartości oraz osłabienie komunikacji na innych płaszczyznach. W przypadku odpowiednich reakcji opiekunów na konflikt dzieci, m.in. subtelna neutralizacja w przypadkach mocno zaognionych; konflikt ten stanowi pierwszą i najbardziej efektywną szkołę dialogu, klarownego artykułowania swojego stanowiska, a także kompromisu.

Pomimo tego, że rywalizacja rodzeństwa to temat powszechny, ilość badań dotyczących tego zagadnienia jest znikoma. Choć powstają prace poświęcone problematyce rywalizacji, badacze poświęcają niewiele miejsca kategoriom kwalifikowanym, w tym także sporom rodzeństwa. Jest to bardzo istotna kwestia z uwagi na wiele zależności, którym należy się przyjrzeć – rywalizacja skorelowana z płcią, różnicą wieku, przebieg rywalizacji na przestrzeni lat, etc. Szczegółowe podjęcie tej tematyki jest niezwykle ważne nie tylko z uwagi na głód poznawczy czy lukę naukową, ale przede wszystkim w związku z realną potrzebą rodziców mierzących się z tym zjawiskiem na co dzień.

Bibliografia

- Borys J., *Rywalizacja – zgubny trop czy siła napędowa?* „Inspirator” 2(5) (2017).
- Bradley S., *Give Peace a Chance: Sibling Rivalry Causes and Solutions*, <https://www.healthline.com/health/parenting/sibling-rivalrys> (12.02.2021).
- Cicirelli V. G., *Sibling relationships throughout the life cycle*, in: *The handbook of family Psychology and Therapy*, red. L. L'Abate, 1985, s. 177–214.
- Cieslikowska M., *Rodzina – podstawowa komórka społeczna*, w: *Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce. Nauki humanistyczne i społeczne*, red. J. Nyckowiak, J. Leśny, Poznań.
- Coleman P. T., *Rozwiązywanie konfliktów. Teoria i praktyka*, Kraków 2005.
- Derber Ch., *Zaistnieć w społeczeństwie*, Sopot 2002.
- Deutsch M., Coleman P. T., *Rozwiązywanie konfliktów. Teoria i praktyka*, Kraków 2005.
- Frączek Z., *Konflikty w rodzinie i propozycje ich rozwiązywania*, „Kultura – Przemiany – Edukacja” (2018) t. 6.
- Gindrich P., *O agresji i przemocy rodzeństwa – przegląd wybranych wątków teoretycznych i empirycznych*, „Edukacja – Technika – Informatyka” (2019) nr 1/271.
- Godawa G., Kutek-Sładek K., *Dialog w rodzinie dziecka z niepełnosprawnością - krytyczna ocena funkcjonowania w dzieciństwie w opinii niepełnosprawnych studentów*, w: *Wychowanie w Rodzinie*, (1/2015) t. 11.
- Harwas- Napierała B., *Specyfika komunikacji interpersonalnej w rodzinie ujmowanej jako system*, w: *Psychologia rodziny*, red. I. Janicka, H. Liberska, Warszawa 2017.
- Hughes C., *Social Understanding and Social Live*, Cambridge 2014.
- Jurkiewicz P., *Rodzeństwo osób z niepełnosprawnością intelektualną w drodze do osamotnienia, zaradności, zrozumiałości i sensowności*, Warszawa 2017.
- Łobocki M., *ABC wychowania*, Lublin 1999.
- Marchwicki P., *Teoria Przywiązania J. Bowlby'ego*, „Seminare”, 23/2006, s. 365–383.
- McBride R., *Overcoming Sibling Rivalry in Families*, „Family Perspectives”, (2020) vol. 1, Iss. 2.

- McHale S.M, Updegraff K.A., Whiteman S. D., *Sibling Relationships and Influences in Childhood and Adolescence*, "Journal of Marriage and Family" (2012) no. 74(5), s. 913–930.
- Nymś-Górna A., *Znaczenie bliskości wśród rodzeństwa w aspekcie socjalizacyjnym oraz edukacyjnym*, „Podstawy Edukacji: Podejście interdyscyplinarne” 11 (2018), s. 147–158.
- Oxford Learner’s Dictionaries, *term: rivalry*, www.oxfordlearnersdictionaries.com (12.02.2021).
- Przybył I., *Rodzeństwo w dobie denormalizacji zobowiązań rodzinnych: wsparcie, zaufanie, konflikt*, „Studia Socjologiczne” (2017) nr 2 (225).
- Scharf M., Shulman S., Avigad-Spitz L., *Sibling Relationships in Emerging Adulthood and in Adolescence*, „Journal of Adolescent Research” (2005) vol. 20, no. 1, s. 64–90.
- Shroff Pendley J., *Siblings Rivalry*, <https://kidshealth.org/en/parents/sibling-rivalry.html> (12.02.2021).
- Słownik Języka Polskiego PWN, *termin: rywalizacja*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/rywalizacja> (12.02.2021).
- Sondel J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2009.
- Sorkowicz A., *Polska rodzina i wychowanie w świetle nauczania Jana Pawła II*, Katowice 2014.
- Szymańska P., *Psychospołeczne uwarunkowania jakości relacji między rodzeństwem we wczesnej dorosłości*, <https://dspace.uni.lodz.pl/handle/11089/26039> (17.06.2021).
- Stańczyk M., *Rodzeństwo. Jak wspierać relacje swoich dzieci?* Warszawa 2019.
- Strelau J., *Badania nad temperamentem: teoria, diagnoza, zastosowania*, Warszawa 1992.
- Sulloway J., *Birth Order*, in: *Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology*, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128093245061332?via%3Dihub> (12.02.2021).
- Whiteman S. D., McHale S. M., Soli A., *Theoretical Perspectives on Sibling Relationships*, „Journal of Family Theory and Review” (2011) no. 3(2).
- Zaremba W., *Konflikty w rodzinie i ich konsekwencje psychospołeczne*, „Państwo i społeczeństwo” (2012) nr 4.
- Ziółkowski P., *Pedagogizacja rodziców – potrzeby i uwarunkowania*, Bydgoszcz 2016.

Rywalizacja rodzeństwa

Streszczenie: Relacja między rodzeństwem jest wyjątkowa. Siostry i bracia są wzajemnymi nauczycielami, towarzyszami zabaw i przyjaciółmi. Socjologowie, psychologowie, badacze rodziny podkreślają nie tylko pokrewieństwo jako podstawę tej relacji, ale przede wszystkim wzajemne zaufanie, wsparcie i bezinteresowność. Jak każda więź, zarówno i ta, kształtowana jest poprzez wspólne przeżywanie i doświadczanie świata. Jej częścią jest także rywalizacja. Niniejszy artykuł stanowi próbę opisu istoty relacji rodzeństwa oraz rywalizacji występującej w poszczególnych etapach rozwoju tej więzi. Uwagę zwraca się również na rolę rodziców w kształtowaniu pozytywnej relacji rodzeństwa.

Słowa kluczowe: relacja, rywalizacja, rodzeństwo, kształtowanie pozytywnej relacji

Sibling Rivalry

Summary: The relationship between siblings is unique. Sisters and brothers are each other's teachers, playmates and friends. Sociologists, psychologists and family researchers stress not only blood relationships as the basis of this relationship, but above all mutual trust, support and selflessness. Like any bond, this one is shaped by experiencing the world together. This article attempts to describe the essence of the sibling relationship and the competition that occurs at different stages of the development of this bond. Attention is also paid to the role of parents in shaping a positive sibling relationship.

Keywords: relationship, competition, siblings, developing a positive relationship